नवमेघप्रभः प्रांशुः श्रीमानुज्ज्वलविग्रहः । ततः श्यामत्वमापन्ना जना जनपदेश्वर । ४२०

॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ सुमहान् संशयो मेऽद्य प्रोक्तोऽयं सञ्जय त्वया। प्रजाः कथं सूतपुत्र सम्प्राप्ता श्यामतामिह ।

॥ सञ्जय उवाच ॥ सर्व्वेष्वेव महाराज दीपेषु कुरुनन्दन । गौरः कृष्णश्च पातङ्गो यतो वर्णान्तरे द्विजाः ।

श्यामो यस्मात् प्रवृत्तो वै तत्ते वक्ष्यामि भारत। ततः परं कौरवेन्द्र दुर्गशैलो महोदयः ।

केशरी केशरयुतो यतो वातः प्रजायते । तेषां योजनविष्कम्भो द्विगुणः प्रविभागशः ।

वर्षाणि तेषु कौरव्य सप्तोक्तानि मनीषिभिः । महामेरुर्महाकाशो जलदः कुमुदोत्तरः । ४२५

जलधारो महाराज सुकुमार इति स्मृतः । रेवतस्य तु कौमारः श्यामस्य मणिकाञ्चनः ।

केदारस्याथ मोदाकी परेण तु महापुमान् । परिवार्य्य च कौरव्य दैर्घ्यं ह्रस्वत्वमेव च ।

जम्बूद्वीपेन सङ्घातस्तस्य मध्ये महाद्रुमः । शाको नाम महाराज प्रजा यस्य सदानुगाः ।

तत्र पुण्या जनपदाः पूज्यते यत्र शङ्करः । तत्र गच्छन्ति सिद्धाश्च चारणा दैवतानि च ।

धार्म्मिकाश्च प्रजा राजंश्चत्वारोऽतीव भारत। वर्णाः स्वधर्म्मनिरता न च स्तेनोऽत्र दृश्यते । ४३०

दीर्घायुषो महाराज जराम्रत्युविवर्ज्जिताः । प्रजास्तत्र विवर्द्धन्ते वर्षास्विव समुद्रगाः ।

नद्यः पुण्यजलास्तत्र गङ्गा च बहुधागता । सुकुमारी कुमारी च सीता कावेरका तथा ।

महानदी च कौरव्य तथा मणिजला नदी । चर्चुर्वर्द्धनिका चैव नदी भरतसत्तम।

तत्र प्रवृत्ता पुण्योदा नद्यः कुरुकुलोद्वह। सहस्राणां शतान्येव यतो वर्षति वासवः ।

न तासां नामधेयानि परिमाणं तथैव च। शक्यते परिसङ्ख्यातुं पुण्यास्ता हि सरिद्वराः । ४३५

तत्र पुण्या जनपदाश्चत्वारो लोकसम्मताः । मृगाश्च मशकाश्चैव मानसा मन्दगास्तथा ।

मृगा ब्राह्मणभूयिष्ठाः स्वकर्म्मनिरतास्तथा । मशकेषु तु राजन्या धार्म्मिकाः सर्व्वकामदाः ।

मानसाश्च महाराज वैश्यधर्म्मोपजीविनः । सर्वकामसमायुक्ताः शूद्रा धर्म्मार्थनिश्चयाः ।

शूद्राश्च मन्दगास्तत्र पुरुषा धर्म्मशीलिनः । न तत्र राजा राजेन्द्र न दण्डो न च दण्डिकः ।

स्वधर्म्मेणैव धर्म्मज्ञास्ते रक्षन्ति परस्परं । एतावदेव शक्यन्तु तत्र द्वीपे प्रभाषितुं । ४४०

एतदेव तु श्रोतव्यं शाकद्वीपे महोजसि।

इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्व्वणि भूमिपर्व्वणि शाकद्वीपवर्णने एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ उत्तरेषु च कौरव्य द्वीपेषु श्रूयते कथा। एवं तत्र महाराज ब्रुवतश्च निबोध मे।

घृततोयः समुद्रोऽत्र दधिमण्डोदकः परः। सुरोदः सागरश्चैव तथाऽन्यो जलसागरः ।

परस्परेण द्विगुणाः सर्व्वे द्वीपा नराधिप। एवमेव महाराज समुद्रैः परिवारिताः ।

गौरस्तु मध्यमे द्वीपे गिरिर्मानःशिलो महान्। पर्व्वतः पश्चिमे कृष्णो नारायणसखो नृप। ४४५

तत्र रत्नानि दिव्यानि स्वयं रक्षति केशवः । प्रसन्नश्चाभवत्तत्र प्रजानां व्यदधत्सुखं ।

कुशस्तम्भः कुशद्वीपे मध्ये जनपदैः सह । सम्पूज्यते शाल्मलिश्च द्वीपे शाल्मलिके नृप ।

क्रौञ्चद्वीपे महाक्रौञ्चो गिरीरत्नचयाकरः । सम्पूज्यते महाराज चातुर्व्वर्ण्येन नित्यदा ।